



PUOLUSTUSVALIOKUNNALLE

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Jehovan todistajien vapauttamisesta asevelvollisuuden suorittamisesta eräissä tapauksissa annetun lain kumoamisesta ja asevelvollisuuslain 3 §:n muuttamisesta

Hallituksen esityksessä ehdotetaan kumottavaksi Jehovan todistajien vapauttamisesta asevelvollisuuden suorittamisesta eräissä tapauksissa annettu laki. Lisäksi esityksessä ehdotetaan muutettavaksi asevelvollisuuslakia. Hallituksen esityksen mukaan sen tavoitteena on varmistaa, että kaikkia uskonnollisia ja muita vakaumuksia kohdellaan Suomen asevelvollisuusjärjestelmässä perustuslain 6 §:n edellyttämällä tavalla yhdenvertaisesti ja syrjimättömästi.

Voimassa oleva lainsäädäntö

Asiaa on arvioitava yhtäältä perustuslain säännösten valossa. Perustuslain 6 §:n mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan muun muassa uskonnon ja vakaumuksen perusteella. Yhdenvertaisuuden ja syrjinnän kieltoa on noudatettava kaikessa julkisen vallan käytössä.

Perustuslain 11 §:n mukaan jokaisella on uskonnon ja omantunnon vapaus. Uskonnon ja omantunnon vapauteen sisältyy muun muassa oikeus tunnustaa uskoa ja ilmaista vakaumus.

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisella vallalla on velvollisuus turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Perustuslain 127 §:n 1 momentin perusteella jokainen Suomen kansalainen on velvollinen osallistumaan isänmaan puolustukseen tai avustamaan sitä sen mukaan kuin laissa säädetään.

Perustuslaissa tarkoitettu maanpuolustusvelvollisuus käsittää sotilaallisen maanpuolustuksen lisäksi myös muut tavat puolustaa isänmaata. Asevelvollisuuden lisäksi muita tapoja ovat varusmiespalveluksen korvaava siviilipalvelu sekä velvollisuus osallistua muuhun koulutukseen maanpuolustustarkoituksessa.

Siviilipalveluslain 1 §:n 2 momentin mukaan asevelvollinen, jonka vakaumukseen perustuvat syyt estävät häntä suorittamasta asevelvollisuuslaissa (1438/2007) säädettyä palvelusta, vapautetaan sen suorittamisesta ja määrätään suorittamaan siviilipalvelusta niin kuin tässä laissa säädetään.

Asiaa arvioitaessa on otettava huomioon myös yhdenvertaisuuslaki. Yhdenvertaisuuslain 8 §:n mukaan ketään ei saa syrjiä iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Syrjintä on kielletty riippumatta siitä, perustuuko se henkilöä itseään vai jotakuta toista koskevaan tosiseikkaan tai oletukseen.

Välittömän ja välillisen syrjinnän lisäksi tässä laissa tarkoitettua syrjintää on häirintä, kohtuullisten mukautusten epääminen sekä ohje tai käsky syrjiä.

Lain 11 §:n mukaan erilainen kohtelu ei ole syrjintää, jos kohtelu perustuu lakiin ja sillä muutoin on hyväksyttävä tavoite ja keinot tavoitteen saavuttamiseksi ovat oikeasuhtaisia.

Erilainen kohtelu on kuitenkin oikeutettua siinäkin tapauksessa, että kohtelun oikeuttamisperusteista ei ole säädetty, jos kohtelulla on perus- ja ihmisoikeuksien kannalta hyväksyttävä tavoite ja keinot tavoitteen saavuttamiseksi ovat oikeasuhtaisia.

Kansainvälisiä ihmisoikeuksia koskevat sopimukset ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö

YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan sopimuksen 26 artiklassa turvataan ihmisten yhdenvertaisuus ja kielletään syrjintä muun muassa uskonnon tai poliittisen tai muun mielipiteen perusteella ja taataan suojaa sitä vastaan.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 9 artiklan mukaan

1. Jokaisella on oikeus ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen. Tämä oikeus sisältää vapauden vaihtaa uskontoa tai uskoa ja vapauden tunnustaa uskontoaan tai uskoaan joko yksin tai yhdessä muiden kanssa julkisesti tai yksityisesti jumalanpalveluksissa, opettamalla, hartaudenharjoituksissa ja uskonnollisin menoin.

2. Henkilön vapaudelle tunnustaa uskontoaan tai uskoaan voidaan asettaa vain sellaisia rajoituksia, joista on säädetty laissa ja jotka ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa yleisen turvallisuuden vuoksi, yleisen järjestyksen, terveyden tai moraalin suojaamiseksi, tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi.

Sopimuksen 14 artiklassa määritellään yleinen syrjinnän kieltö: Tässä yleissopimuksessa tunnustetuista oikeuksista ja vapauksista nauttiminen taataan ilman minkäänlaista sukupuoleen, rotuun, ihonväriin, kieleen, uskontoon, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, kansalliseen vähemmistöön kuulumiseen, varallisuuteen, syntyperään tai muuhun asemaan perustuvaa syrjintää.

Suomi on ratifioinut vuonna 2010 Euroopan ihmisoikeussopimuksen kahdennentoista pöytäkirjan (2000), jolla taataan lailla tunnustetuista oikeuksista nauttiminen ilman sukupuoleen, rotuun, ihonväriin, kieleen, uskontoon, poliittiseen tai muuhun mielipiteeseen, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, kansalliseen vähemmistöön kuulumiseen, varallisuuteen, syntyperään tai muuhun asemaan perustuvaa syrjintää. Ketään ei saa luetellulla perustella syrjiä viranomistoiminnassa. Pöytäkirjassa asetetaan siis yleinen syrjintäkieltö.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on oikeuskäytännössään korostanut, että omantunnon ja uskonnonvapauteen liittyvää sääntelyä tulee arvioida yhteiskunnallisen kehityksen ja nykyhetken tarpeiden sekä demokraattisessa yhteiskunnassa yleisesti sillä hetkellä hyväksytyjen periaatteiden valossa (Bayatyan v. Armenia, 23459/03). Ihmisoikeustuomioistuin on myös korostanut, että vapaus tunnustaa jotakin uskontoa tai olla tunnustamatta jotain tai mitään uskontoa tai muuta vakaumusta on demokraattisessa yhteiskunnassa perustavanlaatuinen oikeus. Ihmisoikeustuomioistuin on todennut myös, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 9 artikla suojaa myös niitä, jotka muusta kuin uskonnollisesta syystä eivät hyväksy aseellista palvelusta (Savda v. Turkki, 42730/05). Tapauksessa Euroopan ihmisoikeustuomioistuin tarkisti aikaisempaa kantansa ja totesi, että oikeus kieltäytyä asepalveluksesta on ihmisoikeussopimuksen 9 artiklan mukaisten omantunnon ja uskonnon vapauteen kuuluva oikeus.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on toisaalta katsonut, että uskonnollisten ryhmien erilainen kohtelu asevelvollisuudesta vapauttamisen suhteen on sinänsä hyväksyttävää. Tämä kuitenkin edellyttää, että muilla uskonnollisilla yhdyskunnilla on halutessaan mahdollisuus hakea ja saada sama erityisasema ja että erityisaseman saavuttamista koskevia kriteerejä sovelletaan syrjimättömällä tavalla (esim. Koppi v Itävalta, 33001/03).

Euroopan unionin perusoikeuskirjan 10 artiklan 2 kohdassa turvataan oikeus kieltäytyä asepalveluksesta omantunnon syistä tämän oikeuden käyttöä sääntelevien kansallisten lainsäädäntöjen mukaisesti. Oikeus perustuu kuitenkin yksilön omaan henkilökohtaiseen vakaumukseen.

Arviointia

Jehovan todistajien vapauttamisesta asevelvollisuuden suorittamisesta eräissä tapauksissa annettu laki (vapautuslaki) on tullut voimaan 1.1.1987. Lain perusteella henkilö on vapautettu sekä varusmiespalveluksesta että siviilipalveluksesta. Vapauttaminen perustuu siihen, että Jehovan todistajien uskonto kieltää kaiken väkivallan ja aseisiin tarttumisen, mistä syystä Jehovan todistajat eivät voi suorittaa asevelvollisuutta. Lakia on sovellettu vain sellaisiin asevelvollisiin, jotka ovat kuuluneet Jehovan todistajat -nimiseen uskonnolliseen yhdyskuntaan.

Vapautuslain perusteluissa on todettu, että lähes kaikki myös siviilipalveluksesta kieltäytyneet henkilöt ovat kuuluneet Jehovan todistajiin. Samoin perusteluissa on arvioitu, ettei tähän uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvien vakaumusta ole voitu kyseenalaistaa. Jehovan todistajilla on yhdyskuntaan kuulumisensa perusteella siinä määrin runsaasti erilaisia velvollisuuksia ja tehtäviä, ettei ollut olettavissa, että kukaan kuuluisi yhdyskuntaan vain välttääkseen asevelvollisuuden. (HE 7/1985 vp s. 2)

Nyt käsiteltävässä hallituksen esityksessä todetaan, että nykyisin ”Jehovan todistajien suhtautuminen aseellisen palveluksen suorittamiseen on edelleen kriittinen, joten varusmiespalvelus tuskin tulee harvinaisia yksittäistapauksia lukuun ottamatta kyseeseen.” Siviilipalveluksen suhteen Jehovan todistajat ovat hallituksen esityksen mukaan ”esitystä valmisteltaessa kertoneet, että uskonnollinen yhteisö ei ota asiaan kantaa, vaan kyse on täysin yksilön omasta valinnasta” (HE 139/2018 vp, s. 16).

Pidän hallituksen esityksen tavoitetta yhdenmukaisena perustuslain syrjimättömyysvelvoitteen ja edellä kuvattujen Suomea sitovien kansainvälisten sopimusten asettamien velvoitteiden kanssa. Pidän tosin hallituksen esityksen perusteluja valitettavan niukkoina ottaen huomioon, että kyse on perus- ja ihmisoikeuksien ydinaluetta koskevasta lainsäädännöstä. Ottaen lisäksi huomioon, että lakiesitys muuttaa ratkaisevalla tavalla yhden uskonnollisen yhdyskunnan ase-

maa yhteiskunnassa, on yhdyskunnan kantaa lakiesitykseen selostettu niin ikään turhan niukalti, samoin kuin lakiesityksen valmistelua ja siitä valmisteluvaiheessa lausuttuja kannanottoja ylipäättäen.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen vakiintuneessa ja yhdenmukaisessa oikeuskäytännössä on korostettu, että valtion tulee suhtautua neutraalisti ja tasapuolisesti erilaisiin uskonnollisiin vakaumuksiin. Tällöin ei voida pitää perusteltuna sitä, että yhden uskontokunnan jäseniä kohdeltaisiin pelkän jäsenyyden perusteella asevelvollisuuden suhteen eri tavoin kuin muiden uskontokunnan jäseniä tai muiden kuin uskonnollisten vakaumusten edustajia. En pidä myöskään mahdollisena, että demokraattinen oikeusvaltio arvioisi uskonnollisen yhdyskunnan jäsenten vakaumuksen aitoutta heidän yhdyskunnassa tai sen kehotuksesta suorittamiensa avustavien tehtävien tai muiden tehtävien perusteella. Valtiovallan tulee suhtautua erilaisiin uskonnollisiin vakaumuksiin neutraalisti. Tämä seikka puoltaa vapautuslain uudelleenarviointia.

Euroopan ihmisoikeussopimus suojaa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan paitsi uskonnollisen vakaumuksen omaavia henkilöitä, myös niitä henkilöitä, jotka muusta kuin uskonnollisesta syystä eivät hyväksy asepalvelusta. Tällä perusteella voidaan katsoa, että erilaisilla vakaumuksilla, joiden perusteella asepalveluksesta kieltäydytään, tulee olla oikeus samanlaiseen suojaan.

Totean edelleen, että siviilipalveluksen sisältö on kehittynyt sitten vapautuslain säätämisen. Siviilipalvelus voidaan nykyisin käsittääkseni ymmärtää ihmisoikeustuomioistuimen käytännössä tarkoitettuna vaihtoehtona uskonnollisista ja vakaumuksellisista syistä aseellisesta palveluksesta kieltäytyville. Siviilipalvelusta on myös edelleen mahdollista kehittää siten, että sen tämä luonne vahvistuu. Hallituksen esityksen tavoite turvata maanpuolustus ja puolustusjärjestelmän edellyttämät joukot on hyväksyttävä myös perustuslain näkökulmasta.

Säätämisyjärjestyksestä

Vapautuslaki on säädetty poikkeuslakina. Perustuslakivaliokunta on sittemmin arvioinut, että hallituksen tulee arvioida ennen uuden perustuslain voimaantuloa säädettyjen poikkeuslakien tarpeellisuus ja suhde uuteen perustuslakiin ja ryhtyä tarvittaessa toimiin sääntelyn saattamiseksi uuden perustuslain mukaiseksi. (PeVM 10/1998 s. 22-23)

Poikkeuslaki rinnastuu tavalliseen lakiin ja voidaan kumota tavallisella lailla. Yhdyn hallituksen esityksessä esitettyyn näkemykseen siitä, että esitys voidaan käsitellä tavallisessa lainsäätämisyjärjestyksessä.

Oikeuskansleri

Tuomas Pöysti

OIKEUSKANSLERINVIRASTO
